

O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI VA SAMARALI USULLARI

Haydarova Muhabbat G‘afforovna

Qashqadaryo viloyati Kasbi tumani 31-maktab psixologi

Yo‘ldashev Baxtiyor Beshimovich

Qashqadaryo viloyati Kasbi tumani 26-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik asoslari, kasb tanlash jarayoniga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillar hamda samarali yo‘naltirish usullari yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, temperament xususiyatlari va motivatsiyasining kasb tanlashdagi o‘rni tahlil qilingan. Maqolada maktab psixologining kasbiy yo‘naltirish jarayonidagi diagnostik, maslahat va profilaktik faoliyati hamda zamonaviy pedagogik-psixologik yondashuvlar orqali to‘g‘ri kasb tanlashni shakllantirish usullari ko‘rib chiqilgan. Bundan tashqari, oila va maktab hamkorligining kasbga yo‘naltirishdagi ahamiyati bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: kasb-hunarga yo‘naltirish, psixologik asoslar, kasb tanlash, o‘quvchilar, motivatsiya, qobiliyat, qiziqish, temperament, maktab psixologi, diagnostika, maslahat, kasbiy rivojlanish, oila va maktab hamkorligi.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchilarning bilim olish jarayoni bilan bir qatorda ularni kelajak kasbini to‘g‘ri tanlashga yo‘naltirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo‘lib, u shaxsning kelajakdagi hayot tarzi, ijtimoiy mavqei va kasbiy muvaffaqiyatini belgilab beradi. Shu sababli o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayoni psixologik jihatdan asoslangan va tizimli yondashuvni talab etadi. Kasb tanlash jarayoni o‘smirlik davrida shakllana boshlaydi va bu davrda o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, ehtiyojlari hamda shaxsiy xususiyatlari rivojlanish bosqichida bo‘ladi. Shu bois bu jarayonda to‘g‘ri yo‘naltirish muhim hisoblanadi. Agar o‘quvchi o‘z qobiliyatiga mos kasbni tanlasa, u kelajakda o‘z ishidan qoniqish oladi va yuqori natijalarga erishadi. Aks holda, noto‘g‘ri tanlov shaxsning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik asoslari o‘quvchining individual xususiyatlarini o‘rganish, uning qiziqish va moyilliklarini aniqlash hamda ichki motivatsiyasini shakllantirishga asoslanadi. Bu jarayonda temperament, qobiliyat, intellekt darajasi va shaxsiy yo‘nalishlar muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli har bir o‘quvchiga individual yondashuv zarur hisoblanadi. Maktab psixologi o‘quvchilarni

kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida asosiy mutaxassis sifatida faol ishtirok etadi. U diagnostika usullari orqali o‘quvchilarning qobiliyatlarini aniqlaydi, maslahatlar beradi va kasb tanlash bo‘yicha to‘g‘ri yo‘nalish ko‘rsatadi. Shuningdek, psixologik treninglar va suhbatlar orqali o‘quvchilarda o‘zini anglash va kasbiy qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida oila va maktab hamkorligi ham muhim o‘rin tutadi. Ota-onaning farzandga bo‘lgan munosabati, uning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi va to‘g‘ri yo‘naltirishi kasbiy qaror qabul qilishda katta ahamiyatga ega. Maktab esa o‘quvchining qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish uchun zarur sharoit yaratadi. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik asoslarini o‘rganish va samarali usullarni qo‘llash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Mazkur maqolada ushbu jarayonning psixologik jihatlari hamda samarali yo‘naltirish usullari yoritib beriladi.

Asosiy qism

O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayoni murakkab psixologik-pedagogik faoliyat bo‘lib, u shaxsning individual xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va ichki motivatsiyasini chuqur o‘rganishni talab etadi. Kasb tanlash inson hayotida muhim bosqichlardan biri bo‘lib, u nafaqat kelajakdagi kasbiy faoliyatni, balki shaxsning hayotiy qoniqishi va ijtimoiy moslashuvini ham belgilaydi. Shu sababli ushbu jarayon ilmiy asoslangan yondashuvga tayanishi zarur. Kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik asoslaridan biri o‘quvchining shaxsiy xususiyatlarini o‘rganishdir. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos temperament, qobiliyat va psixologik rivojlanish darajasiga ega. Masalan, sangvinik temperamentga ega o‘quvchilar muloqotga kirishuvchan va faol bo‘lishsa, flegmatiklar barqaror va tinch faoliyatni afzal ko‘rishadi. Shu bois kasb tanlashda shaxs temperamentini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi muhim psixologik omil — bu qiziqish va moyillikdir. O‘quvchining qaysi faoliyat turiga qiziqishi uning kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini belgilashda asosiy rol o‘ynaydi. Qiziqishlar barqaror bo‘lsa, o‘quvchi o‘sha sohada muvaffaqiyatga erishish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Shu sababli maktab psixologi o‘quvchilarning qiziqishlarini aniqlash uchun turli testlar va so‘rovnomalardan foydalanadi.

Motivatsiya ham kasb tanlash jarayonida muhim o‘rin tutadi. Ichki motivatsiyasi kuchli bo‘lgan o‘quvchi o‘z oldiga maqsad qo‘yadi va unga erishish uchun harakat qiladi. Maktab psixologi o‘quvchilarda ijobiy motivatsiyani shakllantirish orqali ularning kasbiy yo‘nalishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Bu jarayonda rag‘batlantirish, muvaffaqiyatni e‘tirof etish va real hayotiy misollar katta ahamiyatga ega. Kasb-hunarga yo‘naltirishda psixologik diagnostika muhim vosita hisoblanadi. Diagnostika orqali o‘quvchining intellekt darajasi, qobiliyatlari, emotsional holati va shaxsiy xususiyatlari aniqlanadi. Testlar, suhbatlar va kuzatuvlar yordamida olingan natijalar

asosida o'quvchiga mos kasbiy yo'nalishlar tavsiya etiladi. Bu esa noto'g'ri kasb tanlash xavfini kamaytiradi. Samarali usullardan biri bu individual psixologik maslahatdir. Har bir o'quvchi bilan alohida ishlash uning ichki imkoniyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Psixolog suhbat davomida o'quvchining orzulari, qiziqishlari va hayotiy rejalari haqida ma'lumot oladi va unga mos kasbiy tavsiyalar beradi. Guruhiy treninglar ham kasbga yo'naltirishda samarali usul hisoblanadi. Treninglar davomida o'quvchilar turli kasblar haqida ma'lumot oladilar, o'zlarini turli rollarda sinab ko'radilar va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu jarayon ularning kasbga bo'lgan tasavvurlarini kengaytiradi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida oila va maktab hamkorligi katta ahamiyatga ega. Ota-onalar ko'pincha farzandlariga o'z istaklarini yuklashlari mumkin, bu esa noto'g'ri qaror qabul qilishga olib keladi. Shu sababli maktab psixologi ota-onalarga farzandning qobiliyat va qiziqishlarini inobatga olish bo'yicha tavsiyalar beradi. Hamkorlik asosida qabul qilingan qarorlar ko'proq samarali bo'ladi.

Kasb tanlashni to'g'ri tashkil etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham muhim. Turli kasblar haqida onlayn platformalar, video materiallar va kasbiy yo'naltiruvchi dasturlar o'quvchilarga keng imkoniyat yaratadi. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi va ongli tanlov qilishiga yordam beradi. Umuman olganda, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, unda psixologik yondashuv hal qiluvchi rol o'ynaydi. Diagnostika, motivatsiya, individual maslahat va treninglar orqali o'quvchilarning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirish mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ularning kelajakdagi hayotiy muvaffaqiyati va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. To'g'ri tanlangan kasb insonning qiziqishlari, qobiliyatlari va ichki imkoniyatlariga mos kelganda, u o'z faoliyatidan qoniqish oladi hamda yuqori natijalarga erishadi. Maqolada ta'kidlanganidek, kasb tanlash jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari, temperament va motivatsiyasi asosiy psixologik omillar hisoblanadi. Ushbu omillarni to'g'ri o'rganish va tahlil qilish kasbiy yo'nalishni aniq belgilashga yordam beradi. Maktab psixologi kasbga yo'naltirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. U diagnostika, individual maslahatlar, psixologik treninglar va turli yo'naltiruvchi usullar orqali o'quvchilarga o'z qobiliyatlarini anglash va to'g'ri kasb tanlashda yordam beradi. Shuningdek, oila va maktab hamkorligi ham kasb tanlash jarayonining samaradorligini oshiradi. Ota-onalar va pedagoglarning qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning ongli qaror qabul qilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kasb-hunarga yo'naltirishning psixologik asoslarini to'g'ri tashkil etish va samarali usullarni

qo'llash orqali o'quvchilarning ongli kasb tanlashiga erishish, ularni jamiyatda o'z o'rnini topadigan barkamol shaxs sifatida shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Internet ma'lumotlari